

NÕUKOGUDE LIIDU LEPINGUD SOTSIALISMIMAADEGA ÕIGUSLIKUKS ABIKS*

Õigustead. dokt. A. Uustal
Riigi- ja haldusõiguse kateeder

Aasta-aastalt laieneb koostöö NSV Liidu ja sotsialismimaade vahel nii majanduslikul kui ka kultuurilisel alal. Ühiste jõupingutustega on sotsialismimaad saavutanud majanduslikus ülesehitustöös selliseid edusamme, mis on kättesaamatud kapitalistlikele riikidele.

Edusammud majanduslikus ülesehitustöös ei ole neil maadel siiski mingi omaette eesmärk, vaid nende ülesandeks on pidev elanikkonna parem majanduslike ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine, materiaal-tehnilise baasi loomine sotsialismi täielikuks võiduks ja järkjärguliseks üleminekuks kommunismi ülesehitamise teele.

Ühes edusammudega sotsialismi ülesehitamisel ja järkjärgulisel üleminekul kommunismile toimub uue inimese — sotsialismiajastu inimese kujunemine. Ka selle tähtsa ülesande teostamisel on sotsialismimaadel nimetamisväärsed edusamme. On kujunenud uus ühiskond, kelle ideaaliks on kommunism, kelle liikmed ausalt suhtuvad oma kohustustesse, täidavad seadusi ja teisi sotsialistliku ühiselu reegleid. Siiski leidub veel indiviide, kes vanade igandite või mitmesuguste muude tegurite mõjul rikuvad seadusi, ei täida neile pandud kohustusi ega austa sotsialistliku ühiselu reegleid. Nende isikute vastu tuleb teinekord rakendada peale mitmesuguste ühiskondlike mõjutamisvahendite ka kohtulikku sanktsiooni.

Kuid sanktsioonide rakendamisel oma kohustuste täitmisest kõrvalehoidjate ja kurjategijate vastu võivad praktikas tekkida raskused. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud normide alusel piirdub riigi seaduste kehtivus, aga samuti ka kohtuorganite tege-

---

* Käesolevas töös ei käsitleta lepingute neid sätteid, mis reguleerivad õigusliku abi osutamist kriminaalasjades.

vuse ulatus üldreeglina vaid tema territooriumiga.¹ Rahvusvahelise õiguse alusel teostavad riigid oma territooriumil kogu selle ulatuses suveräänsed ülemvõimu. Selle alusel on keelatud ühe riigi kohtuorganitel igasugused kohtulikud toimingud teise riigi territooriumil.² Ka kohtuotsuste kehtivus piirdub vaid riigi territooriumiga. Tema tunnustamiseks välismaal ja täitmiseks on vaja vastava välisriigi nõusolekut ning kaasabi. Nõusolek kohtuotsuste vastastikuseks tunnustamiseks ning kaasabi osutamiseks tema täitmiseks antakse tavaliselt riikide vahel sõlmitud vastavasisuliste rahvusvaheliste lepingutega.

Kuigi sotsialismimaade vahel areneb palju lähedasem koostöö kui kapitalistlike riikide vahel, lähtub see samuti vastastikusest suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse põhimõtte tunnustamisest. «Täielik võrdõiguslikkus, iseseisvuse ja suveräänsuse vastastikune austamine, üksteise vennalik abistamine ja koostöö on sotsialistliku ühenduse maade suhete iseloomulikuks jooneks»,³ märgitakse NSV Liidu Kommunistliku Partei programmis. Kõik eelöeldu seaduste kehtelutuse ning kohtuotsuste tunnustamise ning täitmise kohta teise riigi territooriumil kehtib seepärast ka sotsialismimaade suhetes. Samal ajal tingivad nende maade vahel arenevad väga laialdased suhted vajaduse koostöö arendamiseks mitmesugusteks kohtulikeks toiminguteks (tunnistajate ülekuulamine, kohtukutsete kätteenimine jm.) teiste sotsialismimaade territooriumil ja ka vastastikuse kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise. Seoses üha laienevate suhetega sotsialismimaade vahel võivad praktikas esineda juhud, et ühes riigis elaval isikul tekib vajadus hagi esitamiseks teises riigis elava kostja vastu, ühes riigis tehtud kohtuotsuse sundtäitmiseks teises riigis, et isik, kes on toime pannud kuriteo ühes riigis, on hiljem elama asunud teise riiki ja tema kohtulikule vastutusele võtmiseks on vaja viimase riigi koostööd.

On ilmne, et riikide territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse printsiip loob teatud võimalused õiguslike kohustuste mittetäitjaile ning kurjategijatele vastutusest kõrvalehoidmiseks, mis omakorda on teatud soodustavaks teguriks kuritegevuse laiendamiseks. Kuritegevuse vastu võitlemiseks, inimeste kasvatamiseks õiguslike

¹ Ainult üksikutel kriminaalkoodeksis ettenähtud juhtudel võidakse isikut vastutusele võtta ka välismaal toimepandud kuritegude eest. Vt. näit. ENSV KrK § 5.

² Н. А. Ушаков. Суверенитет в современном международном праве. М., 1963, стр. 93 и т. д.; Kaasaja rahvusvahelise õiguse aluseks olevad erineva süsteemiga riikide rahuliku koosseksisteerimise printsiibid nõuavad samuti suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse austamist. Vt. В. Н. Дурденевский, М. И. Лазарев. Пять принципов мирного сосуществования. М., 1957, стр. 22 и т. д.; Курс международного права, т. I. М., 1967, стр. 73 и т. д.

³ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Тln., 1961, lk. 20; Lähemalt sotsialismimaadevaheliste suhete aluseks olevatest rahvusvahelise õiguse normidest ja põhiprintsiipidest. Vt. Г. И. Тункин. Вопросы теории международного права, М., 1962, стр. 306 и т. д. Курс международного права, т. I, стр. 98 и т. д.

kohustuste täpseks täitmiseks on vaja, et iga õiguserikkuja vastu rakendataks vastavaid sanktsioone ja talle ei jääks mingeid võimalusi vastutusest vabanemiseks. Eriti on vaja luua sellised tingimused sotsialismimaades, sest see on väga tähtis tegur uue inimese kasvatamisel. Teadmine, et iga õiguserikkumine toob kaasa vastavate sanktsioonide rakendamise, on tähtis profülaktiline vahend, mis aitab kaasa õiguserikkumiste vältimiseks.

Koostöö tugevdamiseks õiguserikkumiste vastu võitlemisel on sotsialismimaad sõlminud omavahel lepingud õiguslikuks abiks tsiviil-, perekonna- ja kriminaalajades. Nõukogude Liit sõlmis vastavad lepingud 1958. a. Mongooliaga⁴, Koreaga, Bulgaariaga, Tšehhoslovakkia, Poolaga, Saksa Demokraatliku Vabariigiga ja Rumeeniaga, 1959. a. Ungari ja Albaaniaga ning 1963. a. Jugoslaaviaga.⁵

Nende riikide kohtuotsuste täitmise kord, kellega NSV Liit sõlmis eelnimetatud lepingu, nähakse ette 12. septembril 1958. a. vastuvõetud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadluses, mida seoses hiljem õigusliku abi osutamiseks sõlmitud lepingutega täiendati 20. detsembri 1958. a. ja 9. juuli 1965. a. seadlustega.⁶

Õigusliku abi all mõeldakse tavaliselt abi, mida riigid vastastikkülastusele osutavad rahvusvaheliste lepingute või siseriikliku seaduse alusel mitmesugusteks protsessuaalseteks toiminguteks.⁷ Kui vaatleme Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega sõlmitud vastavate lepingute sisu, näeme, et see on tunduvalt laiem. Kõrvuti tavalise õigusliku abi andmisega seotud küsimuste lahendamiseks sisaldavad nimetatud lepingud ka paljusid kollisiooninorme tsiviilõiguse valdkonnas kerkida võivate kollisioonide lahendamiseks (isikliku seisundi, abielulahutuse, teadmata äraolijaks ja surnuks tunnistamise, eestkoste ja hoolduse, lapsendamise,

---

⁴ Lepingu jõustumisega kaotas kehtivuse 28. juunil 1930. a. NSV Liidu ja MRV vahel sõlmitud leping mõnedes tsiviilajades kategooriates tehtud kohtuotsuste täitmiseks.

⁵ Договоры об оказании правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам, заключенные Советским Союзом в 1957—1958 гг. М., 1959 (edaspidi — «Договоры»); Leping Jugoslaaviaga vt. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1963, № 21, ст. 236.

⁶ Указ Президиума Верховного Совета СССР о порядке исполнения решений судов государств, с которыми СССР заключены договоры об оказании правовой помощи. — «Ведомости Верховного Совета СССР», 1958, № 23, стр. 345; Указ Президиума Верховного Совета СССР о порядке исполнения в СССР решений судов Народной Республики Албании, Венгерской Народной Республики и Монгольской Народной Республики. — «Ведомости Верховного Совета СССР», 1959, № 1, стр. 2; Указ Президиума Верховного Совета СССР о порядке исполнения в СССР решений судов Социалистической Федеративной Республики Югославии. — «Ведомости Верховного Совета СССР», 1965, № 24, стр. 236.

⁷ М. М. Богуславский, А. А. Рубанов. Правовое сотрудничество СССР со странами народной демократии. — «Советский Ежегодник Международного права», 1958, М., 1959, стр. 256.

pärimisõiguse jm. kohta) Seda sisu ja lepingu nimetuse teatud erinevust püütakse kõrvaldada Poola Rahvavabariigiga sõlmitud lepingus, mida nimetatakse «õigusliku abi ja õiguslike suhete» lepinguks.⁸

Tuleb nõustuda nõukogude õigusteadlaste arvamusega, et nime- tatud lepingud neis sisalduvate kollisiooninormidega valmistavad ette teed rahvusvahelise eraõiguse kodifitseerimiseks ning vasta- vate lepingute sõlmimiseks sotsialismimaade vahel⁹

Vaadeldes lähemalt NSV Liidu poolt sotsialismimaadega õigus- likuks abiks sõlmitud lepinguid, näeme, et nad on sisult ja vor- milt väga sarnased. See on ka arusaadav, sest lepingud on sõlmi- tud ühesuguse materiaalse baasiga riikide vahel ja on määratud kindlustama seda baasi. Ometi sisaldavad üksikud lepingud erine- vaid sätteid ja reguleerivad mõningaid küsimusi erinevalt.

Kuigi sotsialismimaadel on ühetaoline majanduslik alus — sotsialistlik omandus tootmisriistadele ja -vahenditele —, on neil siiski rida erinevusi õigussüsteemides ja ühiskondliku elu õigus- likul reguleerimisel. Need erinevused on tingitud ajaloolise arengu erinevustest, aga samuti ka rahvuse elu-olu, kultuuri, kommete ja kogu hingelaadi erinevusest.

Neid erinevusi arvestavadki üksikute maadega sõlmitud lepin- gutes sisalduvad erinevad sätted.

Lepingute eesmärgiks on, nagu see on otseselt väljendatud preambulas, «tugevdada ja edasi arendada vennalikke sidemeid» nõukogude ja sotsialismimaade rahvaste vahel, omistades seejuu- res olulist tähtsust koostööle õiguslike suhete alal.¹⁰

Rahvusvahelisel arenil on kapitalistlikke riike arvuliselt tun- duvalt rohkem kui sotsialistlikke ja enamikuga neist on Nõukogude Liit sõlminud diplomaatilised suhted ning nende vahel arenevad edukalt ka majanduslikud ja kultuurilised sidemed. Ometi on Nõu- kogude Liit sõlminud kapitalistlike riikidega väga vähe lepinguid õiguslikuks abiks. Sellised lepingud on ainult Ameerika Ühend- riikidega, Prantsusmaaga, Saksa Föderatiivse Vabariigiga, Bel- giaga, Austriaga, Iraaniga ja Türgiga. Võrreldes sotsialismimaa- dega sõlmitud lepingutega on nad sisult tunduvalt kitsamad, regu-

⁸ «Договор между СССР и Польской Народной Республикой об оказании правовой помощи в правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам», изд. Верховного Совета СССР, 1958 г.

⁹ Д. Д. Аверин. Процессуальные вопросы сотрудничества органов юстиции социалистических государств, исполнение решений и поручений иностранных судов. М., 1963, стр. 10. П. Кудрявцев. Договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Чехословацкой Республикой об оказании правовой помощи по гражданским, семейно-брачным и уголовным делам. — «Социалистическая законность», 1959, № 10; В. Менжинский, Договоры о правовой помощи между СССР и другими странами. — «Советская юстиция», 1958, № 8.

¹⁰ Vt. Bulgaariaga sõlmitud leping, «Договоры», lk. 58.

leerides vaid mõningate kohtulike toimingute sooritamist ja kohtudokumentide kättetoimetamist.¹¹

Meie varasemas juriidilises literatuuris rõhutati eriti võimast kapitalistlike riikidega selliste lepingute sõlmimiseks ja nimelt seepärast, et ühiskondlikud suhted, mida ohustab kuriteglik käitumine, on diametraalselt erinevad.

On muidugi õige, et Nõukogude riigi ja kapitalistlike maade ühiskondlik korraldus on diametraalselt erinev — ühelt poolt ekspluateerimisvaba, teiselt poolt aga inimese inimese poolt ekspluateerimisele rajatud ühiskond. Kuid sellest erinevusest ei saa siiski teha järeldust, et iga kuritegu, mis sooritatakse kapitalistlikes maades, on sooritatud antagonistlike klassivastuolude ajendil, õõnes- tab kodanlikku korda ja sotsialistlik riik ei või abi osutada kapitalistlikele riikidele kurjategija õiglaseks karistamiseks. Näib, et meie juriidilises literatuuris väljendatud sellised seisukohad on liiga kitsapiirilised ja ühekülgsed ning tulevad isegi kahjuks meie riigile. Teatavasti keeldusid Inglismaa, Kanada ja Austraalia välja andmast Nõukogude Eesti võimudele meil vastutusele võetud sõjaroimareid, kes varjasid end nende riikide territooriumil, peamiselt ettekäändel, et Nõukogude Liidul ei ole nende riikidega sõlmitud lepinguid kurjategijate väljaandmiseks.¹²

Sellised lepingud aitaksid kaasa usaldusõhkkonna süvendamiseks Nõukogude Liidu ja kapitalistlike maade suhetes ning soodustaksid sidemete laiendamist erineva süsteemiga riikide vahel kooskõlas tuntud printsiipidega riikide rahulikust kooseksisteerimisest.

Et nimetatud lepingud ei kahjustaks rahvusvahelist revolutsioonilist liikumist, saab vältida lepingutesse vastavate sätete sisseviimisega. Sellega seoses võib märkida, et lepingud kurjategijate väljaandmiseks kapitalistlike riikide vahel sisaldavad sätte, mis keelab poliitiliste kurjategijate väljaandmise.

Vaadeldes Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega õiguslikuks abiks sõlmitud lepinguid näeme, et need vastavad reale üldtunnustele, mis iseloomustavad üldse sotsialismimaadevahelisi suhteid.¹³

Nendest tunnustest tuleks kõigepealt nimetada mõlema lepingupoole täielikku võrdõiguslikkust lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste suhtes. Ühe lepingupoole kodanikele ja juriidilistele isikutele kindlustatakse teise lepingupoole territooriumil samasugune õiguslik kaitse nende isiklikele ja varalistele õigustele, nagu see

¹¹ Vt. lähemalt И. С. Переторский, С. Б. Крылов. Международное частное право. М., 1940, стр. 191 jj.; Л. А. Лунц. Международное частное право. М., 1949, стр. 342.

¹² Vt. Austraalia valitsuse 15. märtsi 1961. a. noot sõjaroimar Viksi suhtes.

¹³ «Международное право». М., 1964, стр. 94 и т. д.; Е. А. Коровин. Основные проблемы современных международных отношений. М., 1959, стр. 61; В. Гениш, Г. Гердер. Пролетарский интернационализм — основной принцип отношений между социалистическими государствами. — «Проблемы международного права». М., 1961, стр. 7.

kindlustatakse antud riigi kodanikele ja juriidilistele isikutele. Neil on õigus vabalt ja takistamatult pöörduda kohtute, prokuratuuri, notariaatide ja teiste asutuste poole, kelle kompetentsi kuulub vastavate õiguslike küsimuste lahendamine. Nad võivad neis asutustes isiklikult esineda, esitada avaldusi ja hagisid võrdselt oma kodanikega.¹⁴

Seega kindlustatakse õigusliku abi lepingutega lepingupoole kodanikele ja juriidilistele isikutele täielik rahvuslik režiim teise lepingupoole territooriumil, mis kindlustab ka nende õiguste kaitse teise lepingupoole territooriumil. On arusaadav, et kaitstakse vaid neid huvisid, mis leiavad kaitse seadustes, ja sellises ulatuses ja korras, nagu neid kaitstakse selle riigi seaduste alusel, kelle kohtuorganitele või asutustele esitatakse vastav avaldus või hagi.

Nimetatud tingimuste osas erinevad Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega sõlmitud lepingud kapitalistlike riikide praktikast. Kapitalistlikes maades tehakse tavaliselt välismaalastele suuri takistusi kohtute poole pöördumiseks, eriti muidugi välismaalastele-töölisele, kuna kohtulikud vaidlused puudutavad tavaliselt kohalike kapitalistide huve. Paljudes maades nõutakse välismaalastelt hagi esitamisel erilise kaitsjoni maksmist (*cautio judicatum solvi*) võimalike kohtukulude ja muude asja kohtuliku arutamisega seotud kulude katteks.¹⁵

Välismaalastele-töölisele teeb selline kaitsjoni maksmise nõue eriti raskeks kohtu poole pöördumise oma õiguste kaitseks.

Nõukogude Liidu poolt sõlmitud lepingutes keelatakse sõnaselgelt kohtukulude kindlustamise nõudmine põhjusel, et hageja on välismaalane, kellel ei ole antud riigis alalist elu- või viibimiskohta.¹⁶

Poolte täielik võrdõiguslikkus ilmneb ka sellest, et lepingutes nähakse ette võrdselt võimalus teatud juhtudel teise poole materiaalõiguse kohaldamiseks.

Lepingute alusel võib välismaa materiaalõigus tulla rakendamisele isiku teovõime ja isaduse kindlaksmääramisel, vanemate ja laste vahelkordade lahendamisel, isiku teadmata äraolijaks ja sur-

---

¹⁴ Nimetatud seisukoht on väljendatud tekstuaalselt peaaegu ühesuguses vormis kõigi lepingute art. 1. Erinevalt mainitakse lepingutes juriidilisi isikuid. Lepingus SDV-ga (art. 1) räägitakse juriidilistest isikutest, mis on «asutatud vastavalt ühe lepingupoole seadustele». Teistes lepingutes räägitakse» kodanikest ja juriidilistest isikutest». Sisulisi erinevusi siin ei ole, kuna tavaliselt asutamiskoht määrab juriidilise isiku «rahvuse». Vt. lähemalt — А. М. Ладыженский. Теории национальности юридических лиц в международном частном праве. «Советский Ежегодник международного права, 1964—1965». М., 1966, стр. 260.

¹⁵ Луиц. Международное частное право, М., 1949, стр. 336, 337.

¹⁶ Art. 16 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Rumeeniaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 17 lepingus SDV ja Jugoslaaviaga; art. 19 lepingus Poolaga; art. 15 lepingus Ungariga.

nuks tunnistamisel jm.¹⁷ Ka protsessuaalsete toimingute vormi suhtes võidakse teatud juhtudel kohaldada teise lepingupoole palvel välismaa seadust, kui see ei ole vastuolus kohtulikku eriülesannet täitva riigi seadustega.¹⁸

Ka selles osas erinevad sotsialismimaade vahel sõlmitud lepingud kapitalistlike riikide vahelistest suhetest. Kapitalistlikes riikides tavaliselt tehakse takistusi välismaa materiaalõiguse rakendamiseks ja püütakse igati laiendada oma õiguse kehtesfääri.

Poolte täielik võrdõiguslikkus ilmneb ka dokumentide keeles. Taotlused kohtulike toimingute sooritamiseks ja muud avaldused õiguslikuks abiks koostatakse kas taotluse esitaja või taotluse täitja keeles.¹⁹ Üksikutes lepingutes on siiski öeldud, et kirjavahetuses kasutab kumbki pool oma ametlikku keelt.²⁰

Seega ei tunnustata lepingutes mingit eelistatud keelt, milles tuleks koostada taotlused, nagu see ilmneb kodanlike riikide praktikast.

Mis puutub Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega sõlmitud lepingutes välismaalastele rahvusliku režiimi kindlustamisele kohtute ja muude asutuste poole pöördumisel ja õiguste kaitse suhtes, siis ei ole see mingiks muudatuseks meie riigi senisest praktikast ja seadusandlusest. Meie seadusandluses asuti juba varem sellele seisukohale. NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alustes (§ 59) tunnustatakse samuti välisriigi kodanike, ettevõtete ja organisatsioonide õigust kasutada «tsiviilprotsessuaalseid õigusi võrdselt Nõukogude kodanikega.»²¹

Samas on aga öeldud, et NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt võidakse kitsendada välismaalaste ja välismaa ettevõtete ja organisatsioonide protsessuaalseid õigusi, kui nende kodumaal eriti piiratakse Nõukogude kodanike, ettevõtete või organisatsioonide protsessuaalseid õigusi.

Viimast sätet ei leia me lepingutest, sest see on ilmselt ülearune. Sõbralikud suhted, mis valitsevad NSV Liidu ja sotsialismimaade vahel ja nendes maades valitsev ühiskondlik korraldus

---

¹⁷ Art. 24 lepingus Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Rumeeniaga, Ungariga, Tšehhoslovakkiaiga; art. 22 lepingus Poolaga; art. 25, 26, 27, 29 lepingus Jugoslaaviaga.

¹⁸ Art. 7, 45, 48 lepingus Albaaniaga; art. 7, 46, 49 lepingutes Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Tšehhoslovakkiaiga; art. 6, 45, 46 lepingus SDV-ga, art. 47, 50 lepingus Ungariga; art. 7, 47, 50 lepingus Rumeeniaga; art. 7, 54 lepingus Poolaga; art. 8 lepingus Jugoslaaviaga.

¹⁹ Art. 15 lepingus Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga ja Mongooliaga; art. 16 lepingus SDV-ga.

²⁰ Art. 15 lepingus Tšehhoslovakkiaiga, Rumeeniaga; art. 4 lepingus Poolaga ja Jugoslaaviaga.

²¹ Л. А. Лунц. Вопросы правового положения иностранцев и применения иностранных законов в основах гражданского законодательства и основах гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик. «Новое в гражданском и гражданско-процессуальном законодательстве Союза ССР и Союзных республик». М., 1962, стр. 63, 64.

teevad võimatuks lepinguliste kohuste mittetäitmise. Kui aga praktikas selline juhtum peaks esinema ja kui lepinguosalise riigi territooriumil kitsendatakse Nõukogude kodanike, asutuste või ettevõtete protsessuaalseid õigusi, siis võidakse kitsendada ka selle lepingupoole kodanike, asutuste ja organisatsioonide protsessuaalseid õigusi NSV Liidus.

Tuleb märkida, et meie tsiviilkohtumenetluse alustes kindlustatakse rahvuslik režiim välismaalastele ilma vastastikkust nõudmata, s. t. arvestamata seda, millises ulatuses garanteeritakse Nõukogude kodanikele võimalus kohtute poole pöördumiseks ja nende õiguste kaitseks vastavas välisriigis. Kuid nagu eespool öeldud, kui nendes riikides esineb Nõukogude kodanike protsessuaalsete õiguste «erilisi piiramisi»²², siis võib NSV Liidu Ministrite Nõukogu rakendada vastavaid vastuabinõusid.

Millised organid täidavad kohtulikke ülesandeid? Lepingutes on öeldud, et õigusliku abi osutamisel suhtlevad kohtuorganid üksteisega oma keskorganite kaudu, kui lepingutes ei ole ette nähtud teist korda.²³ Erandina on ette nähtud Poolaga sõlmitud lepingu juurde lisatud täiendavas protokollis, et õigusliku abi küsimustes, mis puudutavad Ukraina, Valgevene ja Leedu Nõukogude Vabariike, võivad Poola Rahvavabariigi keskorganid vahetult pöörduda vastavate liiduvabariikide keskorganite poole.²⁴ Ungariga sõlmitud lepingule lisatud protokoll lubab vahetult pöörduda Ukraina NSV keskorganite poole.²⁵ Viimase seisukoha eesmärgiks on nende ülesannete täitmise kiirendamine, kuna sellega jääb ära täiendav kirjavahetus NSV Liidu keskorganite ja vastavate liiduvabariikide vahel. Õigusliku abi taotluste edasiandmise korda täpsustavad NSVL Ülemkohtu pleenumi 3. märtsi 1950. a. määrus nr. 5/5/ II «Välisriikide kohtulike eriülesannete täitmise korrast tsiviilasjades», mida omakorda täiendab NSVL Ülemkohtu pleenumi 6. aprilli 1951. a. määrus nr. 4/10/y²⁶

Nendes määrustes on öeldud:

a) välisriigi kohtute kohtulikud eriülesanded Nõukogude Liidu kohtutele saadab NSV Liidu või liiduvabariigi välisministeerium vahetult vastavale NSV Liidu kohtule;

b) NSV Liidu kohtute kohtulikud eriülesanded välisriikide kohtutele saadetakse liiduvabariikide ülemkohtute kaudu NSV Liidu välisministeeriumile;

---

²² Samas, lk. 64.

²³ Art. 3 lepingus Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Rumeeniaga, Poolaga, Tšehhoslovakkia ja Ungariga; art. 4 lepingus SDV-ga. Lepingus Jugoslaaviaga (art. 3) on öeldud, et suhtlemine toimub organite kaudu, keda pooled teatavad diplomaatilisel teel teisele poolele.

²⁴ Vt. «Договоры», стр. 135.

²⁵ Samas, lk. 213.

²⁶ «Сборник действующих постановлений Пленума Верховного Суда СССР» 1924—1957 гг., М., 1958, стр. 192—194.

c) kohtud ei või mingil juhul täita neid välisriikide kohtute eriülesandeid, mis ei saanud meile NSV Liidu või liiduvabariigi välisministeeriumi kaudu.

Sellised taotlused tuleb jätta täitmata ja saata kas NSV Liidu või liiduvabariigi välisministeeriumile.

Nende sotsialistlike riikide kohtuorganid, kellega NSV Liit on sõlminud lepingud õiguslikuks abiks, suhtlevad meie vastavate organitega oma keskorganite kaudu.

Kehtiva seadusandluse alusel on volitatud NSV Liidu keskorganid suhtlema sotsialistlike välisriikide organitega õigusliku abi küsimustes järgnevalt:

a) NSV Liidu Ülemkohus — kõigis küsimustes, mis puudutavad kohtute ja notariaadi tegevust;

b) NSV Liidu Prokuratuur — küsimustes, mis on seotud kriminaalasja algatamisega, eeluurimisega, isikute väljaandmisega ja nende edasitoimetamisega; teated kriminaaljälituse tulemustest ja kõik muud küsimused, mis on seotud prokuratuuri, riikliku julgeoleku organite ja ühiskondliku korra kaitse ministeeriumi tegevusega;

c) NSV Liidu Välisministeerium — lapsendamise, eestkoste ja hoolduse küsimustes, nõudmised perekonnaseisuaaktide saamiseks ja muudes küsimustes, mis on ette nähtud lepingutes;

g) NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuv Juriidiline Komisjon — küsimustes, mis puudutab kehtivat või kehtinud seadusandlust.²⁷

Kui kohtud või teised organid saavad vahetult taotlusi sotsialistlike välisriikide kohtuorganitelt mitmesuguste eriülesannete täitmiseks, tuleb need täitmata jätta ja saata kas NSV Liidu Ülemkohtule või teisele NSV Liidu keskorganile, kelle kompetentsi kuulub vastava küsimuse lahendamise korraldamine.

Täites sotsialismimaade keskorganitelt saadud taotlusi õiguslikuks abiks, täidavad meie kohtud need eriülesanded Nõukogude protsessiseadusandluses ettenähtud korras.²⁸ Seega lähtutakse kohulike eriülesannete täitmisel kohtu asukoha seadusest (lex fori). Kohus eriülesannete täitmisel lähtub kohtu asukohas kehtivaist NSV Liidu või vastava liiduvabariigi seadustest.

Siiski nähakse lepingutes ette, et erandina, kui taotleja seadusandluses nähakse ette mõne eriülesande täitmiseks eriline vorm

²⁷ Постановление № 2 Пленума Верховного Суда СССР «О вопросах, связанных с выполнением судебными органами договоров с иностранными государствами об оказании правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам». «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 8, 9.

²⁸ Art. 7, 45, 48 lepingus Albaaniaga; art. 7, 46, 49 lepingus Albaaniaga; art. 7, 46, 49 lepingus Bulgaariaga, Mongooliaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 6, 45, 46 lepingus SDV-ga; art. 6, 47, 50 lepingus Ungariga; art. 7, 54 lepingus Poolaga; art. 7, 47, 50 lepingus Rumeeniaga; art. 8 lepingus Jugoslaaviaga.

või kord, võidakse taotleda eriülesannete täitmist taotleja protsessi-seadusandluses ettenähtud korras.²⁹

Vastavalt NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 19. juuni 1959. a. määrusele nr. 2 võivad Nõukogude kohtud täita sotsialistlike välisriikide kohtuorganite taotluse ja rakendada eriülesande täitmiseks taotleja protsessuaalset seadust, kui see ei ole vastuolus Nõukogude seadusandlusega. Küsimus lahendatakse igal üksikjuhul NSV Liidu Ülemkohtus.³⁰ Selles osas on lepingud kooskõlas NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alustega.³¹ Nii lepingutes kui ka NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alustes räägitakse kohtulike eriülesannete täitmiseks kohtuorganite poolt kohtu asukohas kehtivate seaduste alusel. Nimetatud sätet tuleb laiendavalt tõlgendada ja asuda seisukohale, et ka teised asutused (näit. NSV Liidu ja liiduvabariikide välisministeeriumid, notariaat) täidavad eriülesanded meil kehtivate seaduste alusel, kui taotleja ei taotle nende täitmist oma maa seaduste alusel.

Samuti ka sel juhul, kui mõne sotsialistliku välisriigi-lepingu-osalise kodanik või juriidiline isik esineb meie kohtutes, määratakse tema protsessuaalsed õigused (tema õigused ja kohustused jm.) kindlaks kohtu asukoha seadustega.

Kohtulike eriülesannete täitmisel NSV Liidu territooriumil teise lepingupoole — sotsialistliku välisriigi kodanike suhtes võib esineda juhte, et nimetatud isikud oma käitumisega püüavad takistada Nõukogude organitel eriülesannete täitmist, (näit. keeldumine kohtukutse vastuvõtmisest, tunnistajana esinemisest, tõendite esitamisest jm.) Sellistel juhtudel võivad meie organid kasutada teiste lepingupoole kodanike vastu kõiki neid sunnivahendeid, mis on lubatud kasutada meie seadusandlusega vastavate protsessuaalsete toimingute täitmise kindlustamiseks.³²

Tsiviilõiguslikes vaidlustes, millest võtab osa välismaalane, välismaa asutus või organisatsioon, on teinekord vaja kasutada poolte õiguste ja kohustuste või juriidilise fakti kindlaksmääramiseks välismaa seadust.

Välismaa seaduse rakendamise võimalus meie kohtutes määratakse kindlaks NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilkohtumenetluse alustes § 12, kus on öeldud: «Välismaa õiguse norme rakendab kohus kooskõlas seadusega». NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviil-seadusandluse aluste § 128 alusel: «Välisriigi seadust ei kohaldata,

²⁹ Art. 7 lepingus Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Poolaga, Rumeeniaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 6 lepingus SDV-ga; art. 8 lepingus Jugoslaaviaga.

³⁰ Постановление Пленума Верховного Суда СССР «О вопросах, связанных с выполнением судебными органами договоров с иностранными государствами об оказании правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам», ч. 3 «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 10.

³¹ Vt. § 3. ja 62.

³² Eesti NSV TsPK, §-d 90—94.

kui selle kohaldamine oleks vastuolus nõukogude korra alustega». Samas seaduses § 129 määratakse kindlaks ka meie tsiviilseaduste ja rahvusvaheliste lepingute vahekord. Nimetatud paragrahvis on öeldud: «Kui rahvusvahelise lepinguga või rahvusvahelise kokkuleppega, millest võtab osa NSV Liit, on kehtestatud teistsugused eeskirjad, kui need, mis sisalduvad Nõukogude tsiviilseadusandluses, siis kohaldatakse rahvusvahelise lepingu või rahvusvahelise kokkuleppe eeskirju».

Samas on öeldud, et sama põhimõtet rakendatakse liiduvabariigi territooriumil, kui viimane võtab osa rahvusvahelisest lepingust või kokkuleppest.

Seega lahkkelide korral meie seadusandluse ja rahvusvaheliste lepingute vahel tunnustatakse rahvusvaheliste lepingute prioriteeti. Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega sõlmitud lepingud õiguslikuks abiks sisaldavad sätteid, mille alusel võivad meie kohtutes rakendamisele tulla teise lepingupoole tsiviilseadused ja tunnustatakse teise lepingupoole kohtute kompetentsi. Need lepingu sätted on niifitseeritud kollisiooninormid, mille alusel mitte ainult ei tule rakendamisele teise lepingupoole õigus, vaid teatud juhtudel ka Nõukogude õigus. Nagu eespool nimetatud, lähtuvad nimetatud sätted poolte täieliku võrdõiguslikkuse põhimõttest. Nende sätete alusel võivad rakendamisele tulla teise lepingupoole seadused Nõukogude kohtutes, aga samuti ka Nõukogude seadused teise lepingupoole kohtutes.

Lepingud sisaldavad järgmisi kollisiooninorme:

1) isikute teovõime määratakse kindlaks selle riigi seadustega, kelle kodanik see isik on (*lex nationalis* ehk *lex patriae*). Juriidiliste isikute juhtivate organite õigus- ja teovõime määratakse kindlaks kodumaa seadustega. Erinevus on aga üksikute riikide seadusandluse küsimuses — millist riiki lugeda juriidilise isiku kodumaaks. Enamik riike lahendab selle küsimuse lähtudes asutamiskohast, lugedes juriidilise isiku kodumaaks riiki, kelle territooriumil ja kelle seaduste järgi ta asutati.

Poola RV seadusandlus erandina loeb juriidilise isiku kodumaaks tema juhtivate organite asukohta.³³

Lepingutes (välja arvatud vaid leping Poolaga) ei räägita füüsiliste isikute õigusvõimest. Kuna lepingute alusel kindlustavad lepingupoolel vastastikku teise lepingupoole kodanikele rahvusliku režiimi, siis lähtudes nendest lepingu eeskirjadest tuleb järeldada, et sotsialismimaade kodanike õigusvõime määratakse meil Nõukogude seadustega. Nimetatud seisukoht tuleneb ka NSV Liidu ja liiduvabariikide tsiviilseadusandluse aluste § 122, kus on öeldud: «Välisriigi kodanikud kasutavad NSV Liidus tsiviilõigusvõimet

---

³³ I. S z a s z y, *Private International Law in the European Peoples Democracies*. Budapest, 1964, lk. 211, vt. ka art. 22 p. 2 lepingus Poolaga.

võrdselt Nõukogude kodanikega.»³⁴ Samas on öeldud, et juhul kui välismaal kitsendatakse Nõukogude kodanike tsiviilõigusvõimet, võib NSV Liidu Ministrite Nõukogu kehtestada vastukitsendusi ka nende maade kodanike õigusvõime suhtes meie territooriumil. Viimasel sätel ei ole praktilist tähtsust NSV Liidu suhetes sotsialismimaadega. Kuna nende maade vahelised suhted on rajatud täieliku võrdõiguslikkuse ja vastastikku teise poole õiguste austamise printsiibile, siis ei saa siin kujuneda olukorda, et mõne sotsialismimaa territooriumil kitsendatakse Nõukogude kodanike õigusi. Erinev on olukord praegu Hiina Rahvavabariigis, kuid me oleme veendunud, et seal toimuv teiste sotsialismimaade õiguste rikkumine on ajutine nähe ja läbirääkimiste tulemusena suudetakse taastada proletaarse internatsionalismi põhimõtetele rajanevad suhted HRV ja teiste sotsialistlike maade vahel.

Erinevalt teistest lepingutest on Poola Rahvavabariigiga sõlmitud lepingus öeldud,³⁵ et füüsiliste isikute õigusvõime määratakse selle lepingupoole seadustega, kelle kodanik on isik. Nimetatud säte on teataval määral vastuolus õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes lepingupoole kodanikele kindlustatud rahvusliku režiimiga, kuna selle alusel isikute õigusvõime määratakse, nagu eespool mainisime, asukoha seadustega. Tuleb nõustuda nõukogude juriidilises literatuuris esitatud seisukohtadega selle kohta, et lepingus Poolaga tunnustatud kodumaa seadust füüsiliste isikute õigusvõime kindlaksmääramisel tuleb tegelikult rakendada õigusvõime alguse ja lõpu kindlaksmääramiseks.³⁶ Nimetatud seisukohale tuleb asuda ka seepärast, et rahvusliku režiimi alusel ei saa tunnustada üks lepingupool oma territooriumil teise lepingupoole kodanike neid õigusi, mis on vastuolus antud riigi seadustega ja mille alusel välismaalasele antud riigi territooriumil antakse suuremad õigused kui oma kodanikele.

Füüsiliste isikute teovõimetuks tunnistamisest räägitakse ainult Poolaga sõlmitud lepingus.³⁷

Üldreeglina on teovõimetuks tunnistamiseks kompetentsed isiku kodumaa vastavad organid ja see toimub kodumaa seaduste alusel. Kui ühel lepingupoolel tekib vajadus tema territooriumil elava teise lepingupoole kodaniku teovõimetuks tunnistamiseks, siis teatab ta sellest teise lepingupoole vastavatele organitele. Kui need

---

³⁴ Välismaalaste suhtes kehtestatud üksikute kitsenduste kohta. Л. А. Лунц. Международное частное право. Особенная часть. М., 1963, стр. 22—24; М. М. Богуславский, А. А. Рубанов. Правовое положение иностранцев в СССР. М., 1959, стр. 55—58.

³⁵ Art. 22 Poolaga sõlmitud lepingus.

³⁶ М. М. Богуславский, А. А. Рубанов. Правовое сотрудничество СССР и стран народной демократии, «Советский Ежегодник международного права», 1958, стр. 260; Л. Лунц. Международное частное право. Особенная часть. М., 1963, стр. 35, 36.

³⁷ Vt. art. 23—26 Poolaga sõlmitud lepingus.

annavad nõusoleku või kui nad kolme kuu jooksul ei vasta teatele, siis on ühe lepingupoole vastavad organid kompetentsed tunnistama teovõimetuks tema territooriumil elavat teise lepingupoole kodanikku. Teovõimetuks tunnistamine toimub seejuures isiku elukoha riigi seaduste alusel, kuid selle akti kehtivuseks on siis nõutav, et eelnimetatud isiku teovõimetuks tunnistamise põhjused oleksid ette nähtud ka isiku kodumaa seadustes.

Kui küsimuse otsustamine on kiireloomuline ega kannata viivitamist, võivad ühe lepingupoole organid tunnistada omal algatusel teovõimetuks tema territooriumil elava teise lepingupoole kodaniku ning võtta tarvitusele vajalikud abinõud selle isiku ja tema varanduse kaitseks. Otsusest teatatakse viivitamatult teise lepingupoole vastavatele organitele. Kui need organid asuvad teistsugusel seisukohal, siis tuleb otsus teise lepingupoole kodaniku teovõimetuks tunnistamiseks ja abinõud, mis võeti tarvitusele selle isiku ja tema varanduse kaitseks, ära muuta.

Poolaga sõlmitud lepingu alusel kasutatakse samasugust korda ka teovõimetuks tunnistamise otsuse äramuutmisel. Teistes lepingutes ei leia nimetatud küsimus otsust käsitlemist. Kuid lepingute teiste sätete alusel võime järeldada, et samasugust korda tuleb kasutada ka Nõukogude territooriumil elavate teiste sotsialismi- maade kodanike teovõimetuks tunnistamisel. Sellise järelduse võime teha lepingute sätetest, mis räägivad ühe lepingupoole territooriumil elava teise lepingupoole kodanikule eestkostja määramisest.³⁸

2. Kollisiooninorme abielu, abielulahutuse ja abikaasade vahekordade kohta sisaldavad erinevalt teistest lepingutest vaid Poolaga ja SDV-ga sõlmitud lepingud.³⁹ Nende alusel määratakse üldiselt abielu vorm kindlaks selle maa seaduste alusel, kelle territooriumil see sõlmitakse. Poolaga sõlmitud leping näeb ette sellest üldreeglist teatud erandi. Selle alusel abielu sõlmimisel loetakse abielu ühe lepingupoole kodanike poolt teise lepingupoole territooriumil ka siis kehtivaks, kui see on sõlmitud vormis, mis nähakse ette abikaasade kodumaa seadustega, kuigi seda ei tunnusta abielu sõlmimise koha seadused. Ilmselt nähakse siin ette võimalus kirikliku abielu sõlmimiseks, mida tunnustatakse Poola seadustega.

SDV-ga sõlmitud lepingus räägitakse ka abieludest, mis sõlmitakse konsulaatides ja saatkondades. Nende suhtes tunnustatakse selle riigi seadustes ettenähtud vormi, kelle saatkonnas või konsulaadis abielu sõlmiti. Seega võivad Saksa Demokraatliku Vabariigi kodanikud, abielludes NSV Liidus asuvas SDV saatkonnas, sõlmida abielu vormis, nagu seda tunnustavad SDV seadused.

Poolaga sõlmitud lepingu alusel reguleeritakse abikaasade isiklikud ja varalised vahekorrad selle riigi seadustega, kus neil on

³⁸ Луиц. Международное частное право. Особенная часть. М. 1963, стр. 36, 37.

³⁹ Art. 28 lepingus Poolaga; art. 21 lepingus SDV-ga.

ühine elukoht.⁴⁰ SDV-ga sõlmitud leping otseselt ei lahenda seda küsimust, kuid lepingu teiste sätete⁴¹ alusel võime tulla järeldusele, et ka siin lahendatakse abikaasade vahekorrad selle maa seaduste alusel, kus neil on ühine elukoht. Kui ühe lepingupoole kodanikud-abikaasad elavad erineva lepingupoole territooriumil, siis reguleeritakse nende vahekorrad kodumaa seaduste alusel. Kui abikaasad on erinevate lepingupoolte kodanikud ja elavad samuti erinevate riikide territooriumil, siis reguleeritakse nende vahekorrad selle lepingupoole seaduste alusel, kus neil on või oli ühine elukoht.

Poolaga sõlmitud leping lahendab ka küsimuse sellest, millise riigi kompetentsi kuulub abikaasade isiklikke ja varalisi vahekordi puudutavate küsimuste lahendamine. Lepingu alusel on kompetentsed selle riigi kohtud, kelle seaduste alusel lahendatakse vaidlus. Abielulahutusel ja abielu kehtetuks tunnistamisel, kui abikaasad on ühe lepingupoole kodanikud, rakendatakse nende kodumaa seadust ja üldreeglina allub asi nende kodumaa kohtutele.⁴² Kui aga abikaasad elavad teise lepingupoole territooriumil, siis võidakse asi allutada ka selle lepingupoole kohtutele.⁴³ Kui abielulahutuse või abielu kehtetuks tunnistamise asja algatamisel olid abikaasad erinevate lepingupoolte kodanikud ja elasid samuti erinevate lepingupoolte territooriumil, siis võidakse asi allutada ükskõik kumma lepingupoole kohtutele ja lahendatakse kohtu asukoha seaduste alusel.

Poolaga sõlmitud leping sisaldab veel erisätte abielu kehtetuks tunnistamise kohta. Selles on öeldud, et kui ühe lepingupoole kodanike abielu sõlmitakse teise lepingupoole territooriumil, siis võidakse see tunnistada kehtetuks ainult siis, kui tingimused tema kehtetuks tunnistamiseks olid ette nähtud nii abielu sõlmimise koha riigi kui ka abikaasade kodumaa seadustega.

Nagu nimetatud, ei sisalda teiste maadega sõlmitud lepingud sätteid abielu ja abikaasade vahekordade kohta, millega ühes nende küsimuste lahendamiseks tuleb rakendada riikide seadusandluses ettenähtud kollisiooninorme.

Sotsialismimaades kehtivate kollisiooninormide alusel sõlmitakse välismaalaste abielu sõlmimiskohas ettenähtud vormi kohaselt.⁴⁴ Kui mõlemad abikaasad on välismaalased, siis lubatakse abielu sõlmida ka saatkondades või konsulaatides. Viimasel juhul võidakse abielu sõlmida saatkonna või konsulaadi kodumaa seadustes ettenähtud vormi kohaselt.⁴⁵

⁴⁰ Art. 29, p. 1 lepingus Poolaga.

⁴¹ Vt. art. 22, p. 2 lepingus SDV-ga.

⁴² Art. 30 p. 2 lepingus Poolaga; Art. 23 p. 1 lepingus SDV-ga.

⁴³ Art. 30 p. 2 lepingus Poolaga.

⁴⁴ Szaszy. Osund. teos, lk. 347.

⁴⁵ Samas; Лунц. Международное частное право, Особенная часть. М., 1963, стр. 311—315; NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse alused, § 31, NSVL ÜT, 1968, nr. 27, art. 241.

Nõukogude Liidus kehtivate eeskirjade kohaselt sõlmitakse välismaalaste abielud meie territooriumil meil kehtiva vormi kohaselt.⁴⁵

Välismaalastel lubatakse vastastikkuse põhimõttel sõlmida abielusid ka oma kodumaa saatkondades või konsulaatides, s. t. juhul, kui vastav välisriik kindlustab meie kodanikele sama võimaluse. Viimasel juhul võidakse abielud sõlmida vastava välisriigi seadustes ettenähtud vormi kohaselt. Kuid ka nende abielude juures nõuab meie seadusandlus meie seadustes ettenähtud materiaalse tingimuste arvestamist.⁴⁶

NSV Liidu ja liiduvabariikide abielu- ja perekonnaseadusandluse aluste (edaspidi — «Alused») kohaselt (§ 32, lg. 1) sõlmitakse üldreeglina Nõukogude kodanike abielud välismaal NSV Liidu saatkondades või konsulaatides. Kuid seda moodust saab kasutada ainult siis, kui mõlemad abikaasad on Nõukogude kodanikud. Erandina lubavad «Alused» siiski Nõukogude kodanikel välismaal sõlmida abielu välisriigi vastavates asutustes seal kehtestatud vormi kohaselt. Kuid need abielud tunnistatakse Nõukogude Liidus kehtivaks ainult siis, kui nende sõlmimisel on arvestatud meie seadustes abielu sõlmimiseks nõutud tingimusi (§ 32, lg. 3). Sama nõue kehtib ka välismaal Nõukogude kodanike poolt välismaalastega sõlmitud abielude kohta.⁴⁷

Abikaasade-välismaalaste isiklikud ja varalised vahekorrad lahendatakse teatud määral erinevalt üksikute sotsialismimaade seadusandluses. Tšehhoslovakkias 1948. a. vastuvõetud eriseaduse alusel reguleeritakse välismaalaste-abikaasade isiklikud ja varalised vahekorrad kodumaa seaduse alusel. Kui nende abikaasade riikkondsus on erinev, siis reguleeritakse nimetatud küsimused Tšehhoslovakkia seaduste alusel.⁴⁸ Samuti ka SDV-s reguleeritakse abikaasade-välismaalaste isiklikud ja varalised vahekorrad abikaasade kodumaa õiguse alusel.⁴⁹

Seevastu Ungaris lahendatakse välismaalaste-abikaasade isiklikud ja varalised vahekorrad ühises elukohas või viimases ühises elukohas kehtivate seaduste alusel.⁵⁰

Rumeenias rakendatakse nimetatud küsimuste lahendamiseks abikaasade ühist natsionaalset õigust või viimast ühist natsionaalset õigust. Kui abikaasadel ei ole ühist natsionaalset õigust, rakendatakse mehe abielu sõlmimise momendi natsionaalset õigust.⁵¹

⁴⁶ Vt. ENSV APK §207.

⁴⁷ Лунц. Международное частное право. Особенная часть. М., 1963, стр. 315; Н. В. Орлова, Вопросы брака и развода в международном частном праве. М., 1960, стр. 147—148.

⁴⁸ Szaszy. Osuñd. teos, lk. 348.

⁴⁹ Samas.

⁵⁰ Samas, lk. 349. Nimetatud seisukoht on omaks võetud ka Ungari ja SDV vahel sõlmitud lepingus õiguslikuks abiks art. 27.

⁵¹ Samas.

Nõukogude Liidus kehtivate seaduste alusel lahendatakse välismaalaste-abikaasade isiklikud ja varalised vahekorrad Nõukogude seaduste alusel.⁵² Sellest üldreeglist võidakse teha erandeid rahvusvaheliste lepingutega, nagu nägime seda eespool Poolaga ja SDV-ga sõlmitud lepingutes. Teiste sotsialismimaadega õiguslikuks abiks sõlmitud lepingud ei sisalda sätteid nimetatud küsimuste reguleerimiseks, millega ühes ka nende maade kodanike-abikaasade isiklikud ja varalised vahekorrad lahendatakse meie seaduste alusel. Välismaalaste-abikaasade abielu lahutamisel rakendatakse sotsialismimaades erineva sisuga kollisiooninorme. Bulgaaria kollisiooniõiguse alusel toimub abielulahutus abikaasade kodumaa seaduse alusel. Kui välismaalastel-abikaasadel on ühine riikkondus, siis võib nende abielulahutuse hagi tulla arutusele Bulgaaria kohtutes ainult sel juhul, kui hagi allumine Bulgaaria kohtule on ette nähtud abikaasade kodumaa seadustega. Kui abikaasadel puudub ühine kodakondsus, siis allub välismaalaste abikaasade abielulahutus Bulgaaria kohtule ja rakendatakse tema seadust.⁵³

Üldiselt samal seisukohal asub Tšehhoslovakkia kollisiooniõigus. Kui välismaalastel-abikaasadel oli varem ühine riikkondus, siis abielulahutusel rakendatakse nende viimase ühise kodumaa seadust. Kui neil puudus üldse ühine riikkondsus, siis rakendatakse Tšehhoslovakkia seadust. Tšehhoslovakkia kohtud võivad arutada välismaalaste abielulahutuse asja siis, kui üks abikaasadest on Tšehhoslovakkia kodanik.⁵⁴

Kui vähemalt üks abikaasadest on Ungari kodanik, siis loevad Ungari seadused Ungari kohtu ainukompetentseks abielulahutuse küsimuse arutamisel ja selle otsustamisel rakendatakse Ungari seadusi.⁵⁵ Kuid Ungari õigus võimaldab ka välismaalastel, kellel on alatine elukoht Ungaris, pöörduda abielulahutuse haviga Ungari kohtute poole. Asja arutamisel rakendatakse Ungari õigust, kuid siin ei saa abielulahutuse aluseks olla faktid, mis leidsid aset välismaal ja mida seal ei tunnustata abielulahutuse alusena, ehkki Ungari seadused neid sellistena tunnustavad. Samuti kui välismaalaste kodumaa seadus tunnustab teatud asjaolusid, mille olemasolul abielulahutus on ajutiselt võimatu (näit. rasedus), siis nende asjaolude olemasolul ei saa esitada abielulahutuse hagi ka Ungari kohtusse.

Ülemkohtu pleenumi 19. juuni 1959. a. määruse nr. 2 alusel võidakse Nõukogude Liidus meie territooriumil elavate välismaalaste abikaasade (või juhul, kui üks abikaasadest on Nõukogude

⁵² Лунц. Международное частное право. Особенная часть, 1963, стр. 327.

⁵³ Szaszy. Osund. teos, lk. 351, 352.

⁵⁴ Samas; vt. ka Штайгр. Брачные дела согласно чехословацкому международному частному праву. — «Бюллетень чехословацкого права», 1956, № 1—2, стр. 213.

⁵⁵ Szaszy. Osund. teos, lk. 353—355.

kodanik) hagid abielulahutuseks esitada meie kohtutele ja nad lahendatakse meie seadustes ettenähtud korras. Nimetatud hagid ei allu ainult siis meie kohtutele, kui Nõukogude Liidu poolt sõlmitud rahvusvaheliste lepingute alusel on nende arutamiseks ette nähtud teine kord. Eeltoodu kehtib nende juhtude kohta, kus mõlemal abikaasal on alatine elukoht Nõukogude Liidus. Sama seisukohta tunnustatakse ka «Alustes» (§ 33, lg. 1)

Kui üks abikaasadest, nimelt kostja, elab välismaal, siis NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi määruse alusel võib eelnimetatud asi arutusele tulla meie kohtus ainult siis, kui kostja nõustub asja arutamise hageja elukohas või kui hagejal on väikesed lapsed, mis takistab tema sõitu kostja elukohta, ja kui hageja taotleb asja arutamist tema elukohas.⁵⁶

Kostja seisukoha väljaselgitamiseks peab esitama meie kohus vastava taotluse kostja elukoha kohtule. Nii näiteks pöördus Moskva Timirjazevi rajooni rahvakohus seoses kod. P avaldusega lahutada tema abielu KR DV kodaniku K-ga, kes elas nimetatud riigi territooriumil, taotlusega kostja elukoha kohtu poole KR DV-s välja selgitada, kas kostja on nõus asja arutamise hageja Nõukogude kohtus. Korea kohus täitis eriuülesande ja ühes muude dokumentidega saatis meie kohtule kostja taotluse, milles paluti asja arutada Moskva kohtus tema äraolekul.⁵⁷

«Alustes» ei lahendata otseselt nimetatud küsimust. Vastavalt «Aluste» sätetele tunnustatakse Nõukogude Liidus Nõukogude kodaniku ja välismaalase abielulahutust, mis toimus välismaal, vastava riigi seaduste järgi ainult siis, kui abielulahutuse ajal elas vähemalt üks abikaasadest väljaspool NSV Liidu piire (§ 33, lg. 2). Ka sellest sättest järeldub kaudselt, et Nõukogude kodaniku ja välismaalase vaheline abielulahutus, juhul kui üks abikaasadest elab välismaal, allub ainult poolte nõusolekul Nõukogude kohtule ja toimub meie seadustes ettenähtud korras.

3. I s a d u s e k i n d l a k s m ä ä r a m i s e l, samuti aga ka isaduse vastu vaidlemisel ja küsimuse otsustamisel, kas laps on sündinud antud abielul, lähtutakse lepingute alusel selle riigi seadusandlusest, kelle kodakondsuse sai laps sündimisel.⁵⁸ Lepingute alusel alluvad kohtuasjad nimetatud küsimustes selle riigi kohtuorganitele, kelle seadus tuleb rakendamisele nende lahendamisel, s. t. selle riigi kohtuorganitele, kelle kodakondsuse sai laps sündimisel.

⁵⁶ «Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР». М., 1964, стр. 121.

⁵⁷ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1960, № 5, стр. 46.

⁵⁸ Art. 26 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Jugoslaaviaga, Mongooliiga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 27 lepingutes Rumeeniaga, Ungariga ja Koreaga; art. 25 lepingus SDV-ga. Poolaga sõlmitud lepingus otseselt sellesisulist sätet ei esine, kuid seal on öeldud, et väljaspool abielu sündinud lapse õiguslikud vahekorrad emaga ja isaga määratakse lapse kodumaa seaduste alusel, vt. art. 32.

sel.⁵⁹ Kuid seda sel puhul, kui kostja ja hageja elavad selle riigi territooriumil.

Kui aga hageja ja kostja ei ela selle riigi territooriumil, kelle kodakondsuse sai laps sündimisel, vaid mõlematel on alatine elukoht teise lepingupoole territooriumil, siis on õiguslikuks abiks sõlmitud lepingute alusel kompetentsed kohtuasja lahendamiseks ka selle riigi kohtuorganid tingimusel, et kohaldatakse siiski lapse kodumaa seadusi. Viimati nimetatud erandit ei sisalda ainult Poola sõlmitud leping.

Erinevalt teiste riikidega sõlmitud lepingutest sisaldavad Poola ja KR DV-ga sõlmitud lepingud veel erisätte vanemate ja laste vahekordade kohta üldse.⁶⁰ Neis lepinguis on öeldud, et vanemate ja laste vahekorrad määratakse selle riigi seadustega, kelle territooriumil on neil ühine elukoht. Järelikult, kui mõni perekond Poola või KR DV kodanikke koos lastega elab Nõukogude Liidu territooriumil, siis määratakse vanemate ja laste vahekorrad kindlaks meie seadustega. Kui aga üks vanematest elab teise lepingupoole territooriumil, siis määratakse vanemate ja laste vahekorrad selle lepingupoole seadustega, mille kodanik on laps.

Teised lepingud ei sisalda otseselt selliseid sätteid, millega ühes tuleb nimetatud küsimused lahendada nendes riikides kehtivate kollisiooninormide alusel. Sotsialismimaades reguleeritakse välismaalaste, vanemate ja laste vahekorrad osalt lapse kodumaa (Albaania, Bulgaaria), osalt vanemate kodumaa (SDV, Tšehhoslovakkia, Rumeenia) seaduste alusel. Kui vanemad on riikkondsusega isikud, siis lahendatakse vanemate ja laste vahekorrad lapse kodumaa seaduste alusel (Tšehhoslovakkia).⁶¹

Nõukogude Liidu seadustes ei ole erisätteid, mis reguleerivad meie territooriumil elavate välismaalaste laste ja vanemate vahelisi suhteid ja mis kehtestaksid nende suhtes mingi erirežiimi. Seega määratakse Nõukogude Liidu territooriumil elavate välismaalaste laste ja vanemate vahekorrad kindlaks Nõukogude seaduste alusel.⁶² Kui aga vaid üks vanemaist elab meie territooriumil, siis tuleb eelnevate lepingute sätete alusel asuda seisukohale, et sellisel juhul tuleb rakendamisele selle riigi seadus, kelle kodanik on laps.

4. Väljaspool abielu sündinud lapse vahekorrad

---

⁵⁹ Art. 28 lepingus Albaaniaga, Bulgaariaga, Jugoslaaviaga, Mongooliaga, Koreaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 27 lepingus SDV-ga ja art. 29 lepingutes Rumeeniaga ja Ungariga.

⁶⁰ Art. 26 lepingus KR DV-ga ja art. 31 lepingus Poolaga.

⁶¹ S z a s z y. Osund. teos, lk. 356—361.

⁶² Л у н ц. Международное частное право. Особенная часть, М., 1963, стр. 330.

emaga ja isaga määratakse kindlaks selle riigi seadustega, kelle kodanik on laps.⁶³

Väljaspool abielu sündinud lapse õiguslik seisund üksikutes sotsialismimaades on erinev. Erinevalt lahendatakse üksikute sotsialismimaade seadustes ka küsimus väljaspool abielu sündinud lapse õigusest saada isalt alimente. Kõigi nende küsimuste lahendamisel, nagu nähtub eeltoodud õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes sisalduvast kollisiooninormist, tuleb lähtuda lapse kodumaa õigusest. Nimetatud lepingutes sisalduv säte on ebatäpne, sest selles ei täpsustata küsimust, millist õigust tuleb lugeda lapse kodumaa õiguseks, kas selle riigi õigust, kelle kodakondsuse sai laps sündimisel, või selle, kelle kodanik on laps momendil.

Nimetatud küsimus võib tekkida iga kord, kui väljaspool abielu sündinud laps saab hiljem uue kodakondsuse.

Lähtudes riikide siseseadusandluses sisalduvatest sätetest tuleb asuda seisukohale, et kodumaa õigusena eelnimetatud lepingutes mõeldakse selle riigi õigust, kelle kodakondsuse sai laps sündimisel.⁶⁴ Nimetatud õiguse alusel tuleb otsustada ka, kas isal lasub kohustus maksta oma väljaspool abielu sündinud lapsele alimente või mitte.

5. Isikute tunnistamine surnuks või teadmata äraolijaks, samuti ka surma fakti kindlakstegemine kuulub selle riigi vastavate organite kompetentsi, kelle kodanik oli isik momendil, mil temast on viimased teated, et ta oli elus.

Kuid ka teise lepingupoole vastavad organid võivad isiku tunnistada surnuks või teadmata äraolijaks siis, kui seda taotleb tema territooriumil elav isik, kelle õigused ja huvid on rajatud selle lepingupoole seadustele. Isikute tunnistamisel teadmata äraolijaks ja surnuks, samuti ka surma fakti tuvastamisel rakendavad kohtuorganid kohtu asukoha seadust.⁶⁵

6. Eestkoste ja hooldusasjad alluvad selle riigi seadustele ja organitele, kelle kodanik on eestkoste või hoolduse all olev isik.

Õiguslik vahekord eestkostja või hooldaja ja eestkoste või hoolduse all oleva isiku vahel määratakse kindlaks selle maa seadustega, kelle vastavad organid määrasid eestkostja või hooldaja.⁶⁶

---

⁶³ Art. 27 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Jugoslaaviaga, Mongooliaga, Koreaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 26 lepingus SDV-ga; art. 28 lepingutes Rumeeniaga ja Ungariga; art. 32 lepingus Poolaga.

⁶⁴ Tšehhoslovakkia seadus rahvusvahelisest eraõigusest asub näiteks sellel seisukohal. Vt. Лу н ц. Международное частное право. Особенная часть. М., 1963, стр. 329.

⁶⁵ Art. 29 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 24 lepingus SDV-ga; art. 27 lepingus Poolaga; art. 30 lepingus Rumeeniaga; art. 25 lepingus Ungariga.

⁶⁶ Art. 30—32 lepingus SDV-ga; art. 37—40 lepingus Poolaga; art. 31—33 lepingus Rumeeniaga; art. 33—35 lepingus Ungariga; art. 30—33 lepingus Mongooliaga; art. 32—34 lepingus Jugoslaaviaga.

Kohustuse suhtes võtta endale eestkostja või hooldaja ülesanded kehtivad eestkostja või hooldaja kodumaa seadused.

Kui on vaja määrata eestkostjat või hooldajat isikule, kes on ühe lepingupoole kodanik, aga elab teise lepingupoole territooriumil või tema varandus on seal, pöörduvad viimase vastavad organid sellesisulise taotlusega isiku kodumaa organite poole. Kui aga olukord nõuab kiiret tegutsemist, siis võivad viimati nimetatud juhul eestkostja või hooldaja määrata ka isiku või tema varanduse asukoha vastavad organid, teatades sellest isiku kodumaa organitele. Asukoha riigi organite otsus jääb kehtima niikaua, kuni isiku kodumaa vastavad organid ei tee teistsugust otsust.

Lepingutes nähakse veel ette võimalus eestkoste või hoolduse üleandmiseks ühe riigi organite poolt teise riigi organitele juhul, kui isikul, kes on hoolduse või eestkoste all, on teises riigis alaline elu- või viibimiskoht või varandus. Viimase riigi organid teostavad hooldust või eestkostet oma seaduste alusel, kuid õigus- ja teo- võime küsimuste otsustamisel peavad nad lähtuma eestkoste või hoolduse all oleva isiku kodumaa seadustest.

Hooldust või eestkostet teostava riigi organid ei ole õigustatud tegema otsust isiku isikliku staatuse kohta, kuid nad võivad siiski anda loa isiku abiellumiseks, kui sellist organite nõusolekut nõuavad hoolduse või eestkoste all oleva isiku kodumaa seadused.

7. Lapsendamisel ja selle tühistamisel rakendatakse lapsendaja kodumaa seadust. Kui lapsendaja ja lapsendatav on erineva riigi kodanikud, siis peab lapsendamiseks olema nõusolek lapsendatava kodumaa vastavalt organilt.⁶⁷

Kui lapse lapsendavad abikaasad, kes on erineva riigi kodanikud, siis peab lapsendamine, samuti aga ka selle tühistamine toimuma mõlema abikaasa kodumaa seaduste kohaselt.

Nagu nimetatud, otsustavad lapsendamise või selle tühistamise lapsendaja kodumaa vastavad organid. Kui abikaasad on erineva riigi kodanikud, siis otsustavad lapsendamise selle riigi organid, kus abikaasadel oli lapsendamise momendil alaline elu- või viibimiskoht.

8. Vallasvara pärimist reguleerib pärandaja kodumaa seadus, s. t. selle riigi seadus, kelle kodanik oli pärandaja surmamomendil.

Kinnisvara pärimist reguleerib kinnisvara asukoha seadus.⁶⁸ Pärijate puudumisel läheb vaibevara, kui see on vallasvara, riigile, kelle kodanik oli pärandaja surmamomendil. Kui see on kinnisvara, siis läheb vaibevara üle kinnisvara asukoha riigile.

---

⁶⁷ Art. 33 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga ja Tšehhoslovakkia; art. 31 lepingus SDV-ga; art. 34 lepingus Poolaga, Rumeeniaga ja Mongooliaga; art. 30—32 lepingus Ungariga.

⁶⁸ Art. 36 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga ja Tšehhoslovakkia; art. 34 lepingus SDV-ga; art. 37 lepingutes Jugoslaaviaga ja Ungariga; art. 42 lepingus Poolaga.

Oigus testamendi tegemiseks ja selle muutmiseks, samuti ka testamendi liigid määratakse testamendi tegija kodumaa seadustega.

Testamendi vorm määratakse kindlaks testamendi tegija kodumaa seadustega. Kuid siiski loetakse kehtivaks ka testament, mis koostatakse koostamiskohas kehtivate seaduste alusel.

Pärandiasju vallasvara pärandamisel ajavad selle riigi kohtuorganid, kelle kodanik oli pärandaja surmamomendil. Kinnisvara pärandamisel alluvad asjad aga kinnisvara asukoha riigi kohtuorganitele.

Kui isiku surma korral jääb järele vallasvara teise lepingupoole territooriumil, siis võivad pärijate nõusolekul pärandiasju lahendada ka varanduse asukoha kohtuorganid.

Sellised on peamised kollisiooninormid Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes.

Tähtis koht nendes lepingutes on veel sätetel, mis reguleerivad ühe riigi kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist teise riigi kohtuorganite poolt.

Eespool juba mainisime, et lähtudes suveräänsest ülemvõimust, mida riik teostab oma territooriumil, võivad ainult antud riigi kohtud lahendada õiguslikke vaidlusi tema territooriumil ja kohtuotsuste kehteulatus piirdub samuti riigi territooriumiga (muidugi tema rahvusvahelises õiguses tuntud koosseisus ja ulatuses). Ühe riigi kohtud ei saa teostada jurisdiktsiooni teise riigi territooriumil. Samuti üldreeglina ei ole ka ühe riigi kohtuotsused kehtivad ilma erilise aktita teise riigi territooriumil. Kujunenud praktika alusel tunnustatakse ühe riigi kohtuotsuseid välismaal ja neid täidetakse rahvusvaheliste lepingute alusel ja neis kindlaksmääratud tingimustel.

Kodanlike riikide vahel sõlmitud lepingutes ja nende maade sise-seadusandluses tuntakse peamiselt kahesugust printsiipi välisriigi kohtute otsuste tunnustamiseks ja nende sundtäitmise lubamiseks. Need on 1) registreerimise ja 2) kontrolli printsiibid.⁶⁹

Registreerimise printsiibi juures ei kontrolli tunnustava või sundkorras täitva riigi kohtuorganid enam sisuliselt varem tehtud kohtuotsust, vaid piirduvad välise, vormilise kontrolliga: kas selle on teinud kompetentne kohus, kas see on jõustunud, kas tema tegemisel võimaldati kostjal vastuväidete esitamine jne.

Registreerimise printsiip nõuab välisriigi kohtuotsuse sundtäitmiseks erilise avalduse esitamist lepingus ettenähtud kohtuorganile, kes siis ka vormiliselt kontrollib kohtuotsust, mille sundtäitmise lubamist taotletakse.

Kontrollimise printsiibi juures ei piirdu kohtuotsust tunnustava või täitva riigi kohtuorganid ainult selle vormilise kont-

⁶⁹ G. S. Cheshire. *Private International Law*. Oxford, 1957, p. 595 a. o. Л. А. Лунц. *Международный гражданский процесс*, М., 1966, стр. 88.

rolliga, vaid kontrollivad ka sisuliselt selle õigsust. Sellega ühes on siin välisriigi kohtuotsuste tunnustamiseks ja ka sundtäitmise lubamiseks vaja nagu esitada uus hagi selle riigi vastavatele kohtuorganitele, kelle territooriumil soovitakse kohtuotsuste tunnustamist või sundtäitmise lubamist. On ilmne, et viimase printsiibi juures suhtutakse äärmise ettevaatusega välisriigi kohtuotsustesse ja nende tunnustamise või sundtäitmise saavutamine on küllaltki keerukas protseduur.

Väga sagedasti kasutavad paljud kodanlikud riigid välisriigi kohtuotsuste mittetunnustamiseks väga ebamäärast «avaliku korra» või «avaliku poliitika» klauslit.⁷⁰

Nimelt loobutakse välisriigi kohtuotsuste tunnustamisest ja loomulikult ka sundtäimisest, kui see on vastuolus «avaliku poliitikaga» (public policy — Inglismaal) või «avaliku korraga» (public order — Prantsusmaal)

Mõlemad mõisted on, nagu nimetatud, väga ebamäärased, seadusandluses täpselt sisustamata ja võimaldavad seega nende äärmist laiendavat tõlgendamist ning ühes sellega ka välisriigi kohtuotsuste tunnustamisest loobumist, kui need kuidagi kahjustavad mõjukate valitsevate ringkondade või üldse valitseva klassi huve.

Äärmise ettevaatusega suhtuvad kapitalistlikud riigid muidugi sotsialismimaade kohtuotsuste tunnustamisse ja nende sundtäitmisse, sest siin väljendavad kohtuotsused juba võrreldes kapitalistlike riikidega vastandlike klasside — tölisklassi ja töötava talupoegkonna huve.

Sotsialistlikud riigid on ühetüübilise klassikoosseisuga, nad on töötava rahva riigid, kus on jäädavalt likvideeritud ühe inimese ekspluateerimine teise poolt. Sotsialistlike maade vahel areneb tihe koostöö nii poliitilisel-majanduslikul kui ka kultuuri alal. Seega puudub nende maade vahel umbusaldus, mis on omane kapitalistlike maade vahelistele suhetele ja mis raskendab teise riigi kohtuotsuste tunnustamist ja sundtäitmise lubamist.

Kuid ometi, nagu eespool juba nimetatud, on sotsialistlikud riigid täiesti iseseisvad, suveräänsed riigid, kes teostavad kõrgeimat suveräänsset võimu oma territooriumil. Lähtudes suveräänsusest ka neis maades ühes riigis tehtud kohtuotsuste tunnustamiseks ja sundtäitmise lubamiseks teises riigis on vaja eri akti. NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtumenetluse alustes § 63 on öeldud: «Kord, mille alusel täidetakse välisriikide kohtute või arbitraaži otsuseid NSV Liidus, määratakse kindlaks vastavate kokkulepetega NSV Liidu ja välisriigi vahel või rahvusvaheliste konventsioonidega, mille osaline on NSV Liit. Välisriigi kohtu või arbitraaži otsuseid võib NSV Liidus sundkorras täitmiseks esitada kolme aasta jooksul otsuse jõustumise momendist». Sama seisukoht on omaks võetud ka

⁷⁰ В. М. Корецкий. Оговорка о публичном порядке. «Очерки англо-американской доктрины и практики международного частного права». М., 1948, стр. 22—104.

«Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksis» § 443. «Põhialuseid» on täiendatud Eesti NSV TsPK-s vaid selles osas, et välisriigi kohtuotsuste täitmise kord Eesti NSV territooriumil määratakse kindlaks peale NSV Liidu poolt sõlmitud rahvusvaheliste lepingute ka Eesti NSV poolt sõlmitud lepingutega.

Vastavalt eeltoodud sättele määrataksegi NSV Liidu poolt sotsialismimaadega sõlmitud õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes kindlaks kord vastastikuseks kohtuotsuste sundtäitmise lubamiseks.

Nendes lepingutes on üldiselt aluseks võetud registreerimise printsiip. See on ka arusaadav. Sotsialistlikud riigid, arendades tihedalt koostööd omavahel, võitlevad ühiselt ka igasuguste õiguserikkumiste vastu. Sellel eesmärgil ongi vaja kaasa aidata kiireks kohtuotsuste elluviimiseks.

Nagu eeltoodust nähtub, esitab «Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeks» välisriigi kohtuotsuste täitmiseks kolm nõuet: a) nad peavad olema jõustunud, b) vastava välisriigiga peab olema sõlmitud spetsiaalne kokkulepe vastastikuseks kohtuotsuste täitmiseks või mõlemad riigid peavad osa võtma mingist vastavasisulisest rahvusvahelisest mitmekülgsest lepingust ja c) avaldus kohtuotsuse sundtäitmiseks peab olema esitatud kolme aasta jooksul tema jõustumise momendist.

Kuigi lepingud üldiselt lähtuvad registreerimise printsiibist, on siiski üksikutes lepingutes mõningal määral erinevalt sätitud kohtuotsuste sundtäitmise ja tunnustamise kord. Lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Jugoslaaviaga, Koreaga, Mongooliaga, Poolaga ja Tšehhoslovakkiaiga nähakse ette vastastikune järgmiste aktide tunnustamine ja täitmine: 1) jõustunud kohtuotsused tsiviil- ja perekonna- ning abieluasjades; eestkoste ja hooldusorganite otsused, mis on tehtud teise lepingupoole territooriumil pärast lepingute jõustumist tekkinud õigussuhete alusel; 2) kriminaalasjades tehtud kohtuotsused kahjukannatajale tekitatud kahju heastamiseks.⁷¹

Lähtudes lepingute sõnastusest on ilmselt erinev ühelt poolt tsiviilasjades tehtud kohtuotsuste, eestkoste- ning hooldusorganite otsuste ja teiselt poolt kriminaalasjades tehtud kohtuotsuste täitmine.

Esimeste täitmisel on nõue, et nad peavad olema tehtud pärast vastavate lepingute jõustumist tekkinud õigussuhete alusel. Teiste suhtes lepingutes seda nõuet ei esitata, millest järeldub, et täitmisele kuuluvad ka kohtuotsused kahjude heastamiseks, mis tehti

---

⁷¹ Vt. art. 44 lepingus Albaaniaga; art. 45 lepingus Bulgaariaga; Koreaga; Mongooliaga ja Tšehhoslovakkiaaga; art. 52 lepingus Poolaga ja art. 46 lepingus Rumeeniaga; Jugoslaaviaga sõlmitud lepingu alusel (art. 48, p. b) kuuluvad täitmisele ka kohtu poolt kinnitatud lepitused; Д. Д. Аверин, Положение иностранцев в Советском гражданском процессе, М., 1966, стр. 150—151.

enne lepingute jõustumist. See on oluline erinevus tsiviil- ja kriminaalasjades tehtud kohtuotsuste täitmise lubamisel.

Mõningal määral erineval seisukohal asuvad Saksa Demokraatliku Vabariigiga ja Ungariga sõlmitud lepingud. Neis lepinguis⁷² kuuluvad vastastikku täitmisele varandusliku iseloomuga jõustunud tsiviil- ja perekonnaasjades tehtud kohtuotsused, mis on tehtud pärast lepingute jõustumist. Näeme, et siin on täitmise eelduseks mitte õigussuhete tekkimise moment nagu eelmistes lepingutes, vaid kohtuotsuse tegemise moment. Sama seisukohta tunnustatakse ka kriminaalasjades tehtud kohtuotsuste suhtes, mis näevad ette kahjukannatajale tekitatud kahju heastamise.

Erandiks viimastest reeglist on varandusliku iseloomuga kohtuotsused, mis puudutavad väljaspool abielu sündinud lapse õigussuhteid emaga ja isaga. Nende kohtuotsuste tunnustamiseks ja täitmiseks on vajalik, et nende aluseks olev õigussuhe peab olema tekkinud pärast lepingute jõustumist.⁷³

Mida mõeldakse varandusliku iseloomuga tsiviil- ja perekonnaasjade all, seda lepingud ei täpsusta. Ilmselt on need kohtuasjad, mis puudutavad poolte varanduslikke vahetuid ja on seotud teatud materiaalsete kohustustega.

Viimased nimetatud lepingud mittevaralise iseloomuga jõustunud kohtu- ja eestkoste ning hooldusorganite otsuste osas näevad ette nende tunnustamise ja täitmise ka sel juhul, kui need olid tehtud enne lepingute jõustumist. Kuid täitmise eelduseks on nõue, et mõni teise lepingupoole, kellelt nõutakse kohtuotsuse täitmist või tunnustamist, kohus ei ole teinud samas kohtuasjas uut otsust, mis on juba jõustunud.

Jugoslaaviaga sõlmitud lepingu alusel (art. 48) kuuluvad täitmisele ja tunnustamisele ainult need kriminaalasjades tehtud kohtuotsused kahjukannatajale tekitatud kahju heastamiseks, mis jõustusid ja kuuluvad täitmisele pärast lepingu jõustumist.

Eeltoodust nähtub, et õiguslikuks abiks sõlmitud lepingud omistavad teise lepingupoole kohtuotsuste tunnustamisel ja sundtäitmise lubamisel suure tähtsuse õigussuhete tekkimise momendile, mis on aluseks vastavale kohtuotsusele. Sellega ühes peavad kohtud, arutades taotlusi sotsialismimaades tehtud kohtuotsuste tunnustamiseks ja sundtäitmiseks, lahendama ka küsimuse vastava õigussuhete tekkimise ajast.

NSV Liidu Ülemkohtu pleenum oma 19. juuni 1949. a. määrusega nr. 2 selgitas, et õigussuhe abielust sündinud lapse ja vanemate vahel, kellele nõutakse alimente lapse ülalpidamiseks, tekkis lapse sünni momendil.

Kui aga abielu registreerimisel tunnistab mees ennast varem naisel väljaspool abielu sündinud lapse isaks, siis alimentide

⁷² Art. 44, p. 2 lepingus SDV-ga; art. 46, p. 3 lepingus Ungariga.

⁷³ Vt. art. 44, p. 1 lepingus SDV-ga ja art. 46, p. 2 lepingus Ungariga.

nõudmisel vanemalt tuleb õigussuhte tekkimise momendiks vanemate ja laste vahel lugeda abielu sõlmimise moment.⁷⁴ Samas määruses seletatakse, et õigussuhe kahjutekitaja ja kannataja vahel tekib kahju tekkimise momendil.

Abielu lahutamiseks ja abielu kehtetuks tunnistamiseks tehtud kohtuotsuste suhtes asuvad lepingud ühel seisukohal. Neid otsuseid tunnustatakse ka siis, kui nad on tehtud enne lepingute jõustumist, kuid eeldusel, et mõni teine teise lepingupoole kohus ei ole teinud nimetatud asjades otsust, mis on juba jõustunud.⁷⁵ Ungariga sõlmitud lepingus siiski erandina teistest lepingutest on öeldud, et Ungari tunnustab neid kohtuotsuseid ainult siis, kui kohtuotsuse jõustumise momendil oli vähemalt üks abikaasadest Ungari kodanik.⁷⁶

Lepingute alusel toimub kohtuotsuste sundtäitmine ise selle riigi seaduste alusel, kelle territooriumil see aset leiab.⁷⁷ Avalduse kohtuotsuse sundtäitmiseks esitab taotleja sellele kohtule, kes tegi esimeses kohtuinstantsis vastava otsuse. Nimetatud kohus saadab taotluse edasi oma maa ülemkohtule, kes selle edasi saadab teise lepingupoole kohtuorganitele eespool vaadeldud korras. Nõukogude Liidus reguleerib välisriikide kohtu- ja eestkoste ning hooldusorganite otsuse sundtäitmist NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 12. septembri 1958. a. seadlus «О порядке исполнения решений судов государств, с которым СССР заключены договоры об оказании правовой помощи»⁷⁸ ja NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 19. juuni 1959. a. määrus nr. 2 «О вопросах, связанных с выполнением судебными органами договоров с иностранными государствами об оказании правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам».⁷⁹

Avaldused välismaa kohtuotsuste sundtäitmiseks lahendab nimetatud aktide alusel kostja elukoha krai, oblasti, autonoomse oblasti, ringkonna, liidu või autonoomse vabariigi ülemkohus.

Kohtuotsuse sundtäitmiseks esitatud avalduses peab olema tähendatud:

⁷⁴ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 14.

⁷⁵ Art. 25 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Rumeeniaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 26 lepingus Ungariga; art. 51 lepingus Poolaga; art. 48 lepingus Jugoslaaviaga.

⁷⁶ Art. 26 lepingus Ungariga.

⁷⁷ Art. 94 lepingus Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 48 lepingus Albaaniaga; art. 50 lepingus Rumeeniaga; art. 45 lepingus SDV-ga; art. 50 lepingus Ungariga; art. 53 lepingus Jugoslaaviaga.

⁷⁸ «Ведомости Верховного Совета СССР», 1958, № 23 (918) стр. 345.

⁷⁹ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 8—16. Nimetatud määrust täiendab ja osalt muudab NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 30. mai 1967. a. määrus «О выполнении судебными органами обязательств, вытекающих из договоров о правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам, заключенных СССР с социалистическими государствами», «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1967, № 4, стр. 11, 12.

1. Avalduse esitaja, aga samuti tema esindaja või esindajate nimed, kui avalduse esitab esindaja, nende alatine või ajutine elukoht. Kui nõudjaks on juriidiline isik, siis tema juhtivate organite asukoht.

2. Kostja nimi, tema alatine või ajutine elukoht, juriidilise isiku puhul tema juhtivate organite asukoht.

3. Taotlus kohtuotsuse sundtäitmise lubamiseks.

Nõukogude Liidu poolt sotsialismimaadega õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes on loetletud dokumendid, mis tuleb lisada avaldusele:⁸⁰

1) kohtuotsuse täielik tekst;

2) ametlik dokument, millest nähtub, et kohtuotsus on jõustunud, kui nimetatud asjaolu ei ilmne kohtuotsusest endast;

3) dokument, millest nähtub, et otsuse tegemisel tagaselja oli kostja vähemalt üks kord vastavas vormis ja õigeaegselt kutsutud kohtusse asja arutamisele;

4) eelloetletud dokumentide kinnitatud tõlked selle riigi keeles, millelt taotletakse kohtuotsuse sundtäitmist.

Avaldus kohtuotsuse sundtäitmiseks tuleb arutusele avalikul kohtuistungil kostja osavõtul. Kui kostja ei ilmu kohtuistungile, kohtul on aga olemas andmed, et kohtukutse on talle kätte antud, võidakse avaldus lahendada kostja osavõtuta, tagaselja. Kostjal on õigus vaielda sundtäitmise vastu, aga samuti ka nõude vastu, kui seda lubavad kohtuotsuse teinud riigi seadused. Kohus võib nõuda hagejalt ja kostjalt, aga samuti ka kohtuotsuse teinud kohtult täiendavaid selgitusi, kui ta peab seda vajalikuks.

Pärast avalduse arutamist teeb kohus määruse välismaa kohtuotsuse sundtäitmise lubamise või sellest keeldumise kohta.⁸¹ Ärakirja määrusest saadab kohus 3 päeva jooksul avalduse esitajale või tema esindajale ja kostjale. Et Eesti NSV-s arutab nimetatud küsimust Eesti NSV Ülemkohus, siis vastavalt «Tsviilprotsessi koodeksi» §-le 332 pole kohtu määruse peale edasikaebuse esitamine võimalik. Teistes liiduvabariikides, kus avalduste lahendamine allub krai-, oblastikohtule (või teistele neile vastavatele kohtutele), võidakse nende määruse peale edasi kaevata kõrgemale kohtule.⁸²

Kui Eesti NSV Ülemkohus oma määrusega lubab välismaa kohtuotsuse sundtäitmise, siis antakse selle kohta välja täiteht, mis saadetakse kohtuotsuse täitmise koha rahvakohtule. Kohtu-

---

⁸⁰ Art. 47 lepingutes Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, SDV-ga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 48 lepingutes Rumeeniaga ja Ungariga; art. 46 lepingus Albaaniaga; art. 52 lepingus Jugoslaaviaga; art. 55 lepingus Poolaga; Erinevalt teistest lepingutest nõutakse Poola ja SDV-ga sõlmitud lepingutes ka vastava avalduse kinnitatud tõlke lisamist.

⁸¹ NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 12. sept. 1958. a. seadlus p. 4.

⁸² VNFSV TsPK, § 249.

täitur täidab sundkorra välismaa kohtuotsuse NSV Liidu ja vastava liiduvabariigi seadustes ettenähtud korras.

Õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes loetakse juhud, mil lepingupoolel võivad keelduda välismaa kohtuotsuste sundtäitmisest.

Sellisteks juhtudeks on: 1) kui avalduse esitaja või kostja ei võtnud osa asja arutamisest põhjusel, et temale või tema esindajale ei toodud õigeaegselt või nõutavas vormis kohtukutset; 2) kui kohtuotsus on vastuolus eelneva, seadusjõusse astunud kohtuotsusega, mille tegi samade poolte vahelises kohtuasjas, samas nõudeasjas ja samadel asjaoludel selle riigi kohus, kelle käest nõutakse kohtuotsuse tunnustamist või sundtäitmist.⁸³

Vastavalt lepingute eeskirjadele peavad nõukogude kohtud, arutades neile välismaa kohtuotsuste sundtäitmise lubamiseks saadetud avaldusi, omal initsiatiivil kontrollima, kas kohtuotsuste tegemisel välismaa kohtutes täideti need nõuded: kas pooltele anti vastavas vormis kohtukutsed õigeaegselt ja kas kohtuotsus, mille sundtäitmist või tunnustamist nõutakse, ei ole vastuolus mõne varasema nõukogude kohtute poolt samade poolte vahel sama nõude alusel ja samadel asjaoludel tehtud kohtuotsusega.

Kui ta leiab, et neid lepinguis esitatud nõudeid ei ole täidetud, siis peab ta jätma avalduse välismaa kohtuotsuse tunnustamise või sundkorras täitmise kohta rahuldamata.

On muidugi arusaadav, et kohus, kes lahendab avaldust välismaa kohtuotsuse sundtäitmise kohta, peab kontrollima ka seda, kas avaldus oma vormilt vastab lepingutes ettenähtud nõudeile ja kas sellele on lisatud vastavad lepinguis nõutud dokumendid.⁸⁴ Avaldused välismaa kohtuotsuste tunnustamiseks esitatakse samas korras nagu eespool toodud avaldused kohtuotsuste sundtäitmise lubamiseks. Tähendab, meil lahendab vastavaid avaldusi Eesti NSV Ülemkohus. Kostja, saanud teada vastavast avaldusest, võib kuusajalise tähtaja jooksul esitada Eesti NSV Ülemkohtule vastutaotluse kohtuotsuse mittetunnustamiseks.⁸⁵ Asjaolud, mille olemasolul Ülemkohus ei saa tunnustada välismaa kohtuotsust, on toodud õiguslikuks abiks sõlmitud lepinguis ja me vaatlesime eespool.⁸⁶ Pärast avalduse ja vastutaotluse (kui see esitati) arutamist avalikul kohtuistungil teeb kohus määruse kohtuotsuse tunnustamise või sellest keeldumise kohta. Määruse ärakirja saadab kohus 3 päeva jooksul avalduse esitajale või selle esindajale ja kostjale. Kuna meil avalduse lahendab Eesti NSV Ülemkohus, siis vastavalt «Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksi» §-le 322 pole selle

⁸³ Vt. art. 50 lepingus Albaaniaga; art. 51 lepingus Koreaga, Bulgaariaga, Mongooliaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 49 lepingus SDV-ga; art. 52 lepingus Rumeeniaga; art. 53 lepingus Poolaga.

⁸⁴ Vt. lk. 42.

⁸⁵ Vt. NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi 12. sept. 1958. a. seadlus p. 9.

⁸⁶ Vt. lk. 44.

peale edasikaebuse esitamine võimalik. Teistes liiduvabariikides, juhul kui avaldus lahendatakse krai-, oblasti kohtu (või teiste vastavate kohtute) poolt, võidakse nende määruste peale edasi kaevata vastava liiduvabariigi ülemkohtule.

Kohtuotsuse sundtäitmisega seotud kohtukulud määratakse kindlaks selle riigi seaduste alusel, kus kohtuotsus sundkorras täidetakse.⁸⁷

Lepingutes õiguslikuks abiks vastastikkuse põhimõttel määratakse kindlaks ka kord Nõukogude Liidu kohtuotsuste sundtäitmiseks vastavates sotsialismimaades.

Üksikasjalikumalt reguleerib nimetatud küsimust NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 19. juuni 1959. a. määrus nr. 2⁸⁸. Selle määruse alusel vajaduse puhul Nõukogude kohtute poolt tehtud kohtuotsuste sundtäitmiseks teistes sotsialistlikes riikides, kellega Nõukogude Liit on sõlminud vastavad lepingud, pöörduv taotleja vastava avaldusega selle välisriigi kohtu poole, kellelt nõutakse kohtuotsuse sundtäitmise lubamist. Avaldus antakse sellele Nõukogude kohtule, kelle otsuse sundtäitmist taotletakse. Nõukogude kohus lisab avaldusele järgmised dokumendid:

1) kohtuotsuse kinnitatud ära kiri ühes täitedokumentidega. Kui nõutakse kriminaalasjas tehtud kohtuotsusega kahjukannatanule väljamõistetud kahjusummade sissenõudmist sundkorras, siis lisatakse taotlusele ainult vastava kohtuotsuse osa kinnitatud ära kiri;

2) ametlik dokument selle kohta, et kohtuotsus on jõustunud, kui see ei selgu otseselt otsusest;

3) dokument, millest nähtub, et juhul kui otsus tehti tagaselja, oli kostjale siiski õigel ajal ja vajalikul viisil üle antud kutse kohusse ilmumiseks.

Kõik nimetatud dokumendid koostatakse vene keeles, kuid neile lisatakse vastavas välisriigi keeles tehtud kinnitatud tõlked.

Kohus, kellele avaldus esitati, saadab selle edasi ühes juurdelisatud dokumentidega vastava liiduvabariigi ülemkohtule, kes selle edasi saadab juba eespool vaadeldud korras.

Erinevalt teistest lepingutest lubavad lepingud Ungariga (art. 47, p. 2) ja Jugoslaaviaga (art. 51 p. 3) isikutel, kes taotlevad kohtuotsuse tunnustamist või sundtäitmist teise lepingupoole territooriumil, vahetult pöörduda vastava kohtu poole juhul, kui nimetatud isikul on kohtu asukoha riigis kas ajutine viibimis- või alaline elukoht.

Peale kohtuotsuse tunnustamise ja sundtäitmise reguleerimise vastastikku teise lepingupoole territooriumil nähakse sotsialismimaade vahel õiguslikuks abiks sõlmitud lepingutes veel ette või-

⁸⁷ Art. 50 lepingus Bulgaariaga, Koreaga ja Tšehhoslovakkiaiga.

⁸⁸ «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 8—16.

malus mitmesugusteks kohtulike eriülesannete täitmiseks. Need on: tunnistajate ülekuulamine, asitõendite hankimine ja nende edasitoimetamine asja arutavale kohtule, ekspertiis, paiklikud vaatlused, varanduse arestimine, mitmesuguste kohtudokumentide kätteandmine jm.

Lepingutes nähakse ette kord taotluste esitamiseks ja selliste eriülesannete täitmiseks. Taotluse koostab kohtuorgan, kes taotleb teatud eriülesande täitmist. Taotlus saadetakse edasi eespool vaadeldud korras.

Lepingute alusel peab taotlus sisaldama järgnevad andmed: 1) taotluse esitava organi nimi; 2) kohtuasja nimetus, milles soovitakse eriülesande täitmist; 3) poolte perekonna- ja eesnimed, nende riikkondsus, elukutse, alatine elu- või viibimiskoht; 4) esindaja perekonna- ja eesnimi ning aadress (kui esindaja on olemas); 5) vajalikud andmed taotletava kohtuliku eriülesande sisu kohta.

Taotlusele lisatakse vajalikud dokumendid, nagu ärakiri hagist jne., millest nähtub eriülesande täitmise vajadus.

Taotlused tuleb esitada ajaliselt sellise arvestusega, et neid oleks võimalik täita asja kohtuliku arutamise ajaks. NSV Liidu Ülemkohtu plenumi 19. juuni 1959. a. määruse nr. 2 alusel tuleb sellised taotlused Nõukogude kohtutele esitada hiljemalt 2—3 kuud enne asja arutamist välisriigi kohtus. Meie kohtud täidavad eriülesanded NSV Liidu Ülemkohtu poolt koostatud formularide kohaselt kahes keeles, s. t. vene ja vastava välisriigi keeles.⁸⁹

Kui selleks ei ole erilisi takistusi, siis teatatakse eriülesande täitmise aeg ja koht vastava taotluse esitajale. Nagu eespool juba nimetatud, täidetakse eriülesanne seda täitva kohtu asukohas kehtivate protsessuaalsete seaduste alusel. Seega rakendatakse meil kohtulike eriülesannete täitmiseks vajalike dokumentide kätteandmiseks Eesti NSV TsK § 88—94.

Allkiri dokumendi vastuvõtmise kohta ühes üleandja allkirjaga ja dokumendi üleandmise aja ja koha tähendamiseega tõestatud kohtu pitsoriga tagastatakse taotlejale.

Kui ei osutu võimalikuks eriülesannet täita, siis teatatakse taotlejale seda takistanud põhjused ja tagastatakse talle vastavad dokumendid.

Lepingutes erandina üldreeglist nähakse ette ka võimalus teise lepingupoole kodanikele kohtulike dokumentide kätteandmiseks diplomaatiliste ja konsulaaresindajate kaudu. Viimasel juhul saab see toimuda ainult siis, kui isikud vabatahtlikult võtavad vastu vastavad dokumendid, sest diplomaatilised ja konsulaaresindajad ei ole volitatud täitma mingeid kohtulikke funktsioone ja kasutama sundi juhul, kui kodanik keeldub dokumenti vastu võtmast.

---

⁸⁹ Vt. vastavate formularide eeskirjad. «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1959, № 4, стр. 17—22.

Kohtulikud ülesanded, nagu poolte küsitlemine, tunnistajate ülekuulamine, kohtulik vaatlus, ekspertide arvamuse ärakuulamine toimuvad samuti neid eriülesandeid täitva kohtu asukohas kehtivate protsessuaalsete seaduste alusel. Eriülesande täidavad rahvakohtud avalikul kohtuistungil tavalises koosseisus (rahvakohtunik, kaks rahvakaasistajat) sekretäri osavõtul. Kohtuistungi kohta koostatakse protokoll, millele kirjutavad alla rahvakohtunik ja kohtu sekretär. Protokolli ärakiri, kinnitatuna kohtu pitseriga, saadetakse Eesti NSV Ülemkohtule.

Eesti NSV Ülemkohus, kontrollinud, kas eriülesanne on täidetud seaduses ettenähtud korras, saadab selle vastavalt vajadustele edasi NSV Liidu Ülemkohtule edasitoimetamiseks taotlejale.

Kui eriülesanne on täidetud mõne liiduvabariigi või vene keeles ja on vaja tõlkida seda taotluse esitanud välisriigi keelde, siis teeb sellise kinnitatud tõlke NSV Liidu Ülemkohus või vastavates lepingutes ettenähtud juhtudel Ukraina, Valgevene või Leedu NSV Ülemkohus.⁹⁰

Lepingutes on ette nähtud vajaduse korral ka võimalus ühes riigis elavate tunnistajate ja ekspertide väljakutsumiseks teises riigis toimuvale kohtulikule asja arutamisele. Kohtukutsed tunnistajate või ekspertide kutsumiseks kohtulikule asja arutamisele antakse edasi eespool vaadeldud korras. Lepingute alusel kindlustatakse neile tunnistajaile ja ekspertidele, vaatamata nende riik-kondsusele, puutumatus. Neid ei saa kohtulikule vastutusele võtta ja arreterida riigis, kuhu nad ilmusid tunnistust andma või eksperdina esinema, kuriteo eest, mis on toime pandud enne taotluse esitanud riigi piiri ületamist. Nad kaotavad puutumatuse ainult siis, kui nad mõjuva põhjuseta ei lahkunud ühe nädala jooksul taotluse esitanud riigi territooriumilt, arvestades päevast, mil kohus teatas, et nende viibimiseks antud riigi territooriumil ei ole enam vajadust.⁹¹

Teisest riigist väljakutsutud tunnistajaile ja ekspertidele puutumatuse kindlustamine aitab kaasa igasuguste võimalike kahtlustuste kõrvaldamiseks, mis võivad olla seotud sellise väljakutsumisega, soodustab sellega nende kohtulike eriülesannete täitmist ja ühes sellega aitab kaasa ka kohtuliku asja arutamise edukusele.

Lepingute alusel toimub kohtulike eriülesannete täitmine tasuta. Nende täitmisega seotud kulud kannab riik, kelle territooriumil need teostati. Kui taotluse esitanud riik vastavalt oma seadustele mõistab välja isikult, kes on kohustatud neid kandma, selliste eriülesannete täitmisega seotud kulud, siis lähevad nad selle riigi tuludesse, kelle kohtuorganid vastava otsuse tegid.

---

⁹⁰ NSV Liidu Ülemnõukogu Pleenumi 19. juuni 1959. a. määrus nr. 2, p. 7.

⁹¹ Vt. art. 8 lepingutes Albaaniaga, Bulgaariaga, Koreaga, Mongooliaga, Rumeeniaga ja Tšehhoslovakkiaiga; art. 7 lepingutes SDV-ga ja Ungariga; art. 11 lepingus Poolaga.

Uldreeglina Nõukogude Liidu poolt teiste sotsialismimaa-dega õiguslikuks abiks sõlmitud lepingud ei sisalda eeskirju selle kohta, millistel tingimustel teine lepingupool võib keelduda eri-ülesannete täitmisest.

Erandi moodustavad ainult lepingud Jugoslaaviaga, SDV-ga ja Poolaga.⁹² Neis lepinguis on öeldud, et teine lepingupool võib keelduda eriülesande täitmisest juhul, kui selle täitmine kahjustab suveräänsust või riiklikku julgeolekut. Õigusega märgitakse meie juriidilises literatuuris, et nimetatud lepingute sätted on rohkem teoreetilised kui praktilised,⁹³ ja seda nimelt sellepärast, et sotsialistlik süsteem mõlemas lepinguosalisel riigis juba iseenesest kindlustab, et igasugused taotlused, mis esitatakse teisele lepingupolele õigusliku abi osutamiseks, ei saa sisaldada tegevusi, mis kuidagi kahjustaksid teise poole suveräänsust ja julgeolekut. Vastastikune suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse kindlustamine, ühiste jõupingutustega sotsialismimaa-de julgeoleku tagamine on peamisteks põhimõteteks, millest lähtuvad sotsialismimaa-d nende vaheliste suhete arendamisel. Neid põhimõtteid arvestatakse ja nad võetakse aluseks ka vastastikusel õigusliku abi osutamisel.

ДОГОВОР СОВЕТСКОГО СОЮЗА С ДРУГИМИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИМИ ГОСУДАРСТВАМИ ОБ ОКАЗАНИИ ПРАВОВОЙ ПОМОЩИ

А. Т. Уусталь

Резюме

Одной из различных форм сотрудничества между социалистическими государствами является оказание правовой помощи по гражданским, семейным и уголовным делам. Оказание правовой помощи происходит на основе соответствующих договоров, заключенных Советским Союзом с другими социалистическими государствами в 1957—1963 г. В статье рассматриваются только правовые вопросы, возникающие при оказании правовой помощи по гражданским и семейным делам.

Прежде всего рассматриваются общие правовые принципы, на которые опираются заключенные между социалистическими странами договоры об оказании правовой помощи. В статье по-

---

⁹² Vt. art. 14 lepingus SDV-ga; art. 12 lepingus Poolaga ja Jugoslaaviaga.

⁹³ Vt. А. Аверин. Процессуальные вопросы сотрудничества органов юстиции социалистических государств, исполнение решений и поручений иностранных судов, стр. 33.

казывается, что эти договоры исходят из принципа полного равноправия сторон. Далее в статье подробно рассматриваются содержащиеся в этих договорах коллизионные нормы о дееспособности, браке, разводе, о личных и имущественных отношениях между супругами, об усыновлении, признании безвестно отсутствующим или умершим, о наследовании и об опеке и попечительстве.

В заключительной части статьи затрагиваются вопросы, связанные с выполнением судебных поручений и с признанием и исполнением судебных решений другой договаривающейся стороны.